

persequitur. Nil tibi et illis, qui appellationes venationes putant. Pudet elogii, quod apud Ethnicos jam vertitur in parabolam: Duos movimus [al. novimus] cervos pingues. Ut mitius loquar, plus facetiæ quam justitiæ hic. Tu si amas justitiam, appellationes non affectas, sed sustines. Verumtamen quid emolumenti affert ecclesiis Dei tua unius hominis justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? At istud loci illius erit, cum cœperint versari quæ circa te sunt (*Infra*, iv, 5).

10. Nunc vero non te existimes otiose vacare considerationi huic, qua appellationes ad legitimum, si fieri potest, revoces usum. Et si hinc mea quærat vel potius curetur sententia, dico appellationes ut non contemnendas, sic nec usurpandas omnino. Porro horum quid insolentius censeam, haud facile dixerim: nisi quod usurpatio quamdam videtur inducere contemptus necessitatem, ac per hoc forte acrius insectanda, quæ amplius nocet. Aut non vere nocentior est, mala in se, in partu pejor? Nonne ipsa est quæ ipsum jus quoque naturæ aut extenuat, aut exterminat? Nam sæpe rebus etiam pretiosissimis pretii gratiam non modo demit, sed adimit. Quid Sacramentis acceptius? Usurpata tamen ab indignis, indigne tractata, minime acceptantur. Magis habent damnationem, quia debitam venerationem non habent. Fateor grande et generale mundo bonum esse appellationes: idque tam necessarium, quam solem ipsum mortalibus. **Revera** quidam sol justitiæ est, prodens ac redarguens opera tenebrarum. Prorsus fovendæ et manu tenendæ sunt: sed quas extorsit necessitas, non calliditas adinvenit. Usurpatoriæ sunt hujusmodi omnes, non subvenientes in necessitate, sed opitulantes iniquitati. Quidni veniant in contemptum? Quanti ut talibus quoque deferrent, etiam de proprio cessere jure, ne longo et casso itinere fatigaretur? (31) Plures tamen sua amittere non ferentes, appellationes minus opportunas, et celsa nomina importunius contempserunt.

11. Dico aliquid, quod ad rem pertinet, exempli causa. Qui tam sibi publice desponsaverat uxorem. Adest dies celebris nuptiarum, parata omnia, invitati multi. Et ecce homo concupiscens uxorem proximi sui, in vocem appellationis inopinatæ prorumpit, affirmans sibi traditam prius, suam potius esse debere [al. add. Quid plura?]. Stupet sponsus, hærent omnes, sacerdos non audeat progredi, **430** frustratur omnis ille apparatus; descendit quisque in domum suam, suam cœnam manducaturus, sponsa a mensa et thalamo sponsi suspenditur, quo usque Roma reditum est. Parisius contigit hoc, nobili Galliarum civitate, sede regia. Rursum in civitate eadem quidam sibi desponsata uxore diem constituit nuptiarum. Interim emergit calumnia, dicentibus quibusdam non debere conjungi. Ad iudicium Ec-

(31) Huc pertinent quæ dicta sunt supra num. 8: *Cessuris Romæ domi cedere satius*. In similli causa Juvenalis, satyra 8:

Furor est post omnia perdere nautum.

clesiæ causa delata est sed non exspectata sententia, appellatum est sine causa, sine gravamine, solo frustratoriæ dilationis intuitu. At ille, sive perdere quæ pararat, sive dilectæ tandiu frustrari consortio nolens, nihilominus quod proposuerat, contempta sive dissimulata appellatione peregit. Quid illud quod in Autissiodorensi ecclesia nuper a quodam adolescente præsumptum est? Nempe defuncto sancto episcopo (32), volentibus clericis alium, ut moris est, eligere sibi, intervenit ille appellans, et vetans ne fieret, quousque isset et redisset ab urbe: cui tamen appellationi nec ipse detulit. Nam cum videret se contemni, tanquam qui irrationabiliter appellasset; accitis quos potuit sibi, tertia die post factam ab aliis electionem, fecit suam (33).

12. Cum itaque ex his et innumeris talibus liqueat, non ex contemptu gigni usurpationem, sed ex usurpatione contemptum: videris tu, quid tibi velit, quod zelus vester assidue pene vindicat illum, istam dissimulat. Vis perfectius coercere contemptum? Cura in ipso utero pessimæ matris præfocari germen nequam. Quod ita fiet, si usurpatio digna animadversione mulctetur. Tolle usurpationem, et contemptus excusationem non habet. Porro inexcusabilitas ausum explodet. Non sit proinde usurpator, et contemptor nullus erit, aut admodum rarus. Bene facis tu, quod appellationum negato suffragio, imo suffragio, multa remittis negotia ad cognoscentes, vel qui noscere citius possunt. Ubi enim certior ac facilius notio, ibi decisio tutior expeditiorque esse potest. Quam plenum gratiæ, quam multorum perinde per hoc et laboribus parcis, et sumptibus! At quibus sic credas, id tibi omnimodis attendendum. Poteram multa de eodem utiliter addere his: sed memor propositi mei, contentus interim occasionem dedisse, ab alia transeo.

CAPUT III.

Præsules Ecclesiæ non tam ut præsent, ac semetipsos pascant, quam ut alii prosint, constitutos esse.

13. Et primum quod occurrit minime transeundum reor. Præses, et singulariter. Ad quid? eget, tibi dico, consideratione. Numquid ut de subditis crescas? Nequaquam, sed ut ipsi de te. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alioquin quo pacto te reputas superiorem his, a quibus beneficium mendicæ? Audi Dominum: *Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur* (*Luc. xxii, 25*). At istud de his qui foris sunt. Quid ad nos? Tu id mendaciter dicis, si non tam beneficis esse, quam beneficiis præesse intendas. Parvi dejectique animi est, de subditis non profectum querere subditorum, sed quæstum proprium. In summo præsertim omnium nihil turpius. Tum pulchre Magister Gentium parentes filii, non filios debere censuit thesaurizare parentibus (*II Cor. xii, 14*). Non mediocris gloriæ vox illa idem-

(32) Hugone scilicet, quem itidem sanctum sup-presso nomine, vocat Bernardus, ep. 276.

(33) De toto hoc negotio fuse agit Bernardus in epistolis 275, 276 et 280.

CAPUT IV.

Gradus ordinum ac dignitatum, quæ in Ecclesia sunt non temere confundendos ac perturbandos. Hinc abusum quærendi privilegia ac exemptiones perstringit.

14. Audi aliud, si tamen aliud. Ad idem enim fortassis pertinere quis dicat. Tua consideratio viderit hoc. Mihi videtur non longe a vero dissentire, qui id forte inter avaritiæ species locandum putaverit. Ego vero illius aut speciem esse, aut speciem habere non negaverim. Sane inter est tuæ perfectionis, et malas res, et mulas pariter species devitare. In altero conscientiæ, in altero famæ consulis. Puta tibi non licere (etsi alias fortasse liceat) quidquid male fuerit coloratum. Denique interroga majores tuos, et dicent tibi: *Ab omni specie mala abstinete vos* (*I Thess. v, 22*). Sane minister Domini Dominum imitetur, quia ipse ait: *Qui mihi ministrat, me sequatur* (*Joan. xii, 26*). Et habes de illo: *Domus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem* (*Psal. cxxii, 1*). Tu quoque esto fortis in fide, decorus in gloria; et probasti te imitorem Dei. Fortitudo tua, fiducia fidelis conscientiæ: decor tuus, splendor bonæ opinionis. Ita, quæso, induere fortitudinem; etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porro specie tua et pulchritudine tua nihilominus tanquam propria similitudine delectatur. Iadueri vestimentis gloriæ tuæ, vestire duplicibus, quibus domesticos suos fortis illa mulier induere consuevit (*Prov. xxxii, 21*). Non sit in conscientia nutans infirmitas modicæ fidei, non sit in fama nævus malæ speciei; et vestieris duplicibus, et gaudebit sponsus super sponsam animam tuam, et gaudebit super te Deus tuus. Miraris quorsum hæc, ignarus usque adhuc quid dicere velim. Non te tollo diutius. Murmur loquor et querimoniam ecclesiarum. Truncari se clamitant ac demembrari (37). Vel nullæ, vel paucae admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quærisquam? Subtrahuntur abbates episcopis, **432** episcopi archiepiscopis. archiepiscopi patriarchis sive primatibus. Bonane species hæc? Mirum si excusari queat vel opus. Sic facitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ forte non ita. Facitis hoc, quia potestis: sed utrum et debeatis, quæstio est. Honorum ac dignitatum gradus et ordines quibusque suos servare positi estis, non invidere,

bus, et Henrico Moguntino gratiam obtinente, Arnoldum Colonensem reconciliationem impetrare non potuisse, cum tamen pro ea obtinenda plurima obtulisset.

(36) Hic videtur agere de Willelmo in Eboracensem cathedram intruso, de quo epistolæ 235, 238 et sequentes. Adde quæ de Eugenio refert Joannes Saresberiensis in Polycratici libro v, cap. 15, ubi Eugenius laudatur quod « nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat aut cui credebatur litem imminere.

(37) Quales probet improbetve Bernardus exemptiones, vide hic n. 18, et confer epistolam seu opusculum II ad Henricum Senonensem, cap. 9. infra.

tidem ipsius: *Non requiro datum, sed fructum* (*Philip. iv, 17*). At jam transeamus et hinc, ne quis moram in his meam, avaritiæ in te notam interpretetur: quæ quam longe a te sit, libro superiori testatus sum (*cap. 4*), sciens quanta, et in quanta tua necessitate respueris. Ad te proinde scripserim ista, non propter te. Nempe quod tibi scribitur, soli prodesse non decet. Hic locus avaritiæ carpit, a quo vitio immunis satis tua opinio est; an et opus, tu videris. Vidimus tamen (ut oblata a pauperibus [al. pauperioribus] taceam, quæ tangere non acquiescis) Germanicos detumuisse [al. detinuisse] saccos, **431** sed pretio, non massa. Argentum reputatum est fenum; summarii (34) non levatis sarcinis, onusti nihilominus repatriant vel inviti. Nova res. Quando hactenus aurum Roma refudit [al. refugit]? Et nunc Romanorum consilio id usurpatum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, et ambo rei. Siquidem unus Moguntinus, Coloniensis alter (35): alteri gratia gratis reddita est; alter, indignus credo cui gratia redderetur, audivit: Cum quali veste intrasti, cum tali egredieris. O vocem magnificam! vocem prorsus apostolicæ libertatis! Quid minus ab illa hæc habuit, *Pecunia tua tecum sit in perditionem?* (*Act. viii, 20*). Nisi quod in illa plus zeli, in ista plus modestiæ sonuit. Quid ille de transmarinis partibus pene a finibus terræ, terra et mari currens pro episcopatu, suis et alienis facultatibus rursus emendo (36)? Jam enim emerat prius. Tulit multa, sed retulit, non omnia tamen. Incidit miser in manum alias, accipere quam dare potentiores [al. promptiores]. Bene fecisti, tuas in utroque servans innoxias, nec imponere scilicet ambitiosus, nec supponere iniquo mammonæ acquiescens. Non sic a paupere episcopo continuisti, dans quod daret, ne immunificus notaretur: accepit clam, quod palam dedit. Sic de tuo sacculo consultum est verecundiæ viri, sic quoque curiæ morem gerens, tuo beneficio invidiam declinavit eorum qui diligunt munera. Non potes abscondere: et factum novimus, et personam. Audire gravat? Et ego eo libentius prædico, quo tu id molestius audis: si tibi sic expedit, et mihi sic. Tam non oportet Christi gloriam me silere, quam nec te querere tuam. Et si pergis murmurare adhuc, respondebit tibi ex Evangelio: *Quanto eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, dicentes: Bene omnia fecit* (*Marc. vii, 36, 37*).

(34) Summarii, equi oneriferi, vulgo *sommiers*, a summa, seu *σάρμα*, onus.

(35) Henricus I, archiepiscopus Moguntinus, gravatus suorum canonicorum calumniis, et implorans sedem apostolicam absolutus est. Scribit pro eo Bernardus, epistolam 302, ad quam vide notas. Coloniensis alter, id est, Arnaldus, qui ex præposito S. Andreae in Archiepiscopum electus anno 1138, post annos aliquot de simonia accusatus est. De hoc Arnaldo auctor Magni Chronici Belgici Canonici reg. S. August. prope Nussiam, testatur, eum in concilio Remensi præsentem Eugenio de simonia accusatum, una cum Archiepiscopo Moguntino sententiam depositionis accepisse. Dietis vero archiepiscopis pro sua reconciliatione Romam accedenti-

ut quidam vestrorum ait : *Cui honorem, honorem* (Rom. XIII, 7).

15. Spiritualis homo ille qui omne dijudicat, ut ipse a nemine judicetur (I Cor. II, 15), omne opus suum trina quadam consideratione præveniet. Primum quidem, an liceat; deinde, an deceat; postremo, an et expediat. Nam etsi constet in christiana utique philosophia non decere nisi quod licet, non expedire nisi quod decet et licet : non continuo tamen omne quod licet, decere expedire consequens erit. Age, aptemus, si possumus, tria ipsa operi huic. At quomodo non indecens tibi voluntate pro lege uti; et quia non est ad quem appelleris, potestatem exercere, negligere rationem? Tunc major Domino tuo, qui ait : *Non veni facere voluntatem meam!* (Joan. VI, 38.) Quanquam non minus dejecti, quam elati animi est, veluti rationis expertem, non pro ratione, sed pro libitu agere; nec iudicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale? Et si indignum cuivis utenti ratione vivere ut pecus, quis in te rectore omnium tantam contumeliam naturæ, honoris injuriam ferat? Sic degenerando, quod absit! generale opprobrium fecisti proprium tibi : *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, similis factus est illic* (Psal. XLVIII, 13). Quid item tam indignum tibi, quam ut totum tenens, non sis contentus toto, nisi minutias quasdam, atque exiguas porciones ipsius tibi credita universalis, tanquam non sint tue, satagas nescio quomodo adhuc facere tuas? Ubi etiam meminisse te volo parabolæ Nathan de homine, qui multas oves habens (38), unam quæ erat pauperis concupivit (II Reg. XII). Huc quoque veniat factum, imo, facinus regis Achab, qui rerum summam tenebat, et unam vineam affectavit. Avertat Deus a et quo ille audivit : *Occidisti et possedisti* (III Reg. XXI).

16. Nolo autem prætendas mihi fructum emancipationis ipsius. Nullus est enim, nisi quod inde episcopi insolentiores, monachi etiam dissolutiores fiunt. Quid quod et pauperiores? Inspice diligentius talium ubique libertorum et facultates, et vitas, in non pudeada admodum et tenuitas in his, et in illis secularitas invenitur. Matris noxiæ libertatis gemina soboles hæc. Quidni peccet licentius vagum et male liberum vulgus, cum non sit qui arguat? Quidni licentius quoque spoliatur ac deprædetur inermis religio, cum non sit qui defendat? Quo enim refugium illis? Numquid ad episcopos dolentes injuriam? Ridentibus profecto aspiciunt oculis, sive quæ faciunt lama, sive quæ patiuntur. Quæ demum utilitas in sanguine isto? Vereor ne illa, quam in propheta comminatus est Deus : *Ille, iniquus in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram* (Ezech. III, 18). Si enim et extollitur qui subtrahitur, et qui subtrahitur uritur [al., murmurat]; qui subtrahit, quomodo innocens? Parum est : involvimus ignem : audi apertius. Si is qui murmu-

(38) Alias, qui centum oves habens. At parabola, II Regum, XII, habet, plurimas oves. Centum a quo-

rat, secundum animam mortuus est : qui instigat, quomodo vivit? Quomodo vero non reus mortis amborum, et suæ pariter, qui gladium dedit, unde ambo morerentur? Hoc est quod dixeram : *Occidisti, et possedisti*. Adde quod qui audiunt, scandalizantur, indignantur, detrahunt, et blasphemant : hoc est, vulnerantur ad mortem. Non est bona arbor faciens fructus tales, insolentias, dissolutiones, dilapidationes, similitates, scandala, odia : quodque magis dolendum, inter ecclesias inimicitias graves, perpetuasque discordias. Vides quam verus sit sermo ille : *Omnia licent, sed non omnia expediunt* (I Cor. X, 22). Quid si forte nec licet? Ignosce mihi : non facile adducor licitum consentire quod tot illicita parturit.

17. Tunc denique tibi licitum censeas, suis ecclesias mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos, quos posuerunt patres tui? Si justitiæ est jus cuique servare suum; auferre cuiquam sua, justo quomodo poterit convenire? Erras, si ut summam, ita et solam institutam a Deo vestram apostolicam potestatem existimas. Si hoc sentis, dissentis ab eo qui ait : *Non est potestas nisi a Deo*. Proinde quod sequitur, *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*; etsi principaliter pro te facit, non tamen singulariter. Denique idem ait : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* (Rom. XIII, 1, 2). Non ait, Sublimiori, tanquam in uno, sed sublimioribus, tanquam in multis. Non ergo tua sola potestas a Domino; sunt et mediocres, sunt et inferiores. Et quomodo quos Deus conjunxit, non sunt separandi (Matth. XIX, 6) : sic nec quos subjunxit, comparandi. Monstrum facis, si manus submovens, digitum facis pendere de capite, superiorem manus, brachio collateralem. Tale est si in Christi corpore membra aliter locas quam disposuit ipse. Nisi tu putas alium esse, qui posuit in Ecclesia quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios doctores et pastores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Atque hoc corpus, quod tibi ipse Paulus suo vere apostolico figurans eloquio, et capiti convenientissime aptans, *totum ex eo compactum* perhibet, et *connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis faciens in ædificationem sui, in charitate* (Ephes. IV, 11, 12, 16). Nec vilem reputes formam hanc, quia in terris est : exemplar habet e cælo. Neque enim Filius potest facere quidquam, nisi quæ viderit Patrem facientem (Joan. V, 19), præsertim cum ei sub Moysi nomine dictum sit : *Vide omnia facias secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est* (Exod. XXV, 40).

18. Viderat hoc qui dicebat : *Vidi civitatem sanctam, Jerusalem novam, descendentem de cælo, a Deo paratam* (Apoc. XXI, 2). Ego enim propter similitudinem imperito invecum et parabola Evangelii de centum ovibus, Lucæ XV.

tudinem dictum reor, quod sicut illic Seraphim et Cherubim, ac cæteri quique usque ad Angelos et Archangelos, ordinantur sub uno capite Deo; ita hic quoque sub uno summo Pontifice primates vel patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, presbyteri, vel abbates, et reliqui in hunc modum. Non est parvi pendendum quod et Deum habet auctorem, et de cælo ducit originem. Quod si dicat episcopus. Nolo esse sub archiepiscopo; aut abbas, Nolo obedire episcopo : hoc de cælo non est. Nisi tu forte Angelorum quempiam dicentem audisti, Nolo sub Archangelis esse : aut ex alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem subesse cuiquam, nisi Deo. Quid, inquis? prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem (II Cor. XIII, 10). Denique quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis invenitur (I Cor. IV, 2). Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est : ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est (39). Utilitas, dico, communis, non propria (40). Nam cum nil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Nonnulla tamen monasteria, sita in diversis episcopatibus, quod specialius pertinuerint ab ipsa sui fundatione ad Sedem apostolicam pro voluntate fundatorum, quis nesciat? Sed aliud est quod largitur devotio, aliud quod molitur ambitio impatiens subjectionis. Et hæc dicta de his.

431 CAPUT V.

Summo Pontifici incumbere curam de apostolicis decretis, et majorum institutis per totum orbem servandis.

19. Superest ut generaliter super universum Ecclesiæ statum intendat consideratio tua : si plebes clericis, si clerici sacerdotibus, si sacerdotes Deo in ea, qua oportet, humilitate subjecti sint; si in monasteriis et religiosiis locis servetur ordo, vigilet disciplina; si super prava opera et dogmata censura ecclesiastica vigeat; si floreat vinea honestate et sanctimonia sacerdotum; si flores fructus parturiant, obedientiam [al., obedientiam] fidelium

(39) Notanda Bernardi in materia dispensationum sententia : nempe ut non nisi necessitate urgente, et communi utilitate suadente dispensetur. Jam vereor sæpius dispensari, ubi necessitas et utilitas vel non est, vel tantum privata est. Quid autem hic est dispensare sensu Bernardi, nisi dissipare? Et his merito illa ejusdem S. Patris verba ingerimus : *« Quid tibi frustra quispiam blanditur de absolutione apostolica cujus conscientiam divina ligatam tenet sententia? »* epistola I, ad Robertum. Item illa : *« Quod et vos quoque non immerito timentes, nec satis de propria causa confidentes, remorsas ac remordentes conscientias apostolica conati estis delinire sententia. O frivolum satis remedium! quod non est aliud, nisi more Protoplastorum cauteriatis conscientias texere perizomata, videlicet ad velamentum, non medicamentum. Apostolicam, inquit, licentiam quæservimus, impetravimus. Utinam non licentiam quæservisset, sed concilium. id est, non ut liceret, sed an liceret, etc. »* Ita Bernardus epist. 7, ubi notatu dignissima circa dispensationes, a n. 7, usque ad n. 10.

populorum; si demum vestra ipsorum apostolica mandata et instituta ea, qua dignum est, sollicitudine observentur, ne quid in agro Domini tui aut neglectu incultum, aut fraude subreptum inveniat. Posse inveniri ne dubites. Mihi in promptu est (ut multa et innumera prætermittam, quæ passim neglecta jacent) nonnulla etiam ex his quæ plantavit dextera tua, convulsa monstrare. Nonne os tuum in Remensi concilio subjecta capitula promulgavit? Quis ea tenet? quis tenuit. Falleris si teneri putas. Si non putas, ipse peccasti, aut statuens quæ non tenerentur, aut quod non tenerentur dissimulans. « Præcipimus, » aisti, ut tam episcopi quam clerici, neque in superfluitate, seu inhonesta varietate colorum, aut fissura vestium, neque in tonsura, intuentium (quorum forma et exemplum esse debent) offendant aspectum; sed potius ita in suis actibus errata condemnent, et amorem innocentiae conversatione demonstrent, sicut dignitas exigit ordinis clericorum. Quod si moniti ab episcopis suis intra quadraginta dies non obtemperaverint, ecclesiasticis beneficiis eorumdem pontificum auctoritate priventur. Episcopi vero, si præfixam [al. præfixam] poenam irrogare neglexerint, quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ sunt quam ad desides negligentesque rectores; tandiu ab officio pontificali abstineant, donec poenam a nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant (Can. 2). Illud etiam duximus annectendum, ut nullus in archidiaconum vel decanum, nisi diaconus et presbyter ordinetur. Archidiaconi vero, decani et præpositi, qui infra Ordines prænominatos sunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto priventur. Prohibemus autem ne adolescentibus, vel infra sacros Ordines constitutis, sed qui prudentia et vitæ merito clarescunt, prædicti concedantur honores (Can. 9).

Verba tua hæc : tu sanxisti. Quid effectui mancipatum? Adhuc adolescentibus, adhuc qui infra sacros Ordines sunt, in Ecclesia promoventur. Quod ad primum capitulum pertinet : luxur vestium interdictus (41), sed non restrictus; poena dictata, sed minime secuta est. Jam quartus annus est, ex quo

Joannes Saresberiensis, in Polycratici libro 4, cap. 7 : *« Nec tamen dispensationem legis subtraham manibus potestatum : sed perpetuam præceptionem, aut prohibitionem habentia, libro eorum nequaquam arbitror supponenda. Id his itaque duntaxat quæ mobilia sunt, dispensatio verborum admittitur : ita tamen ut compensatione honestatis aut utilitatis mens legis integra conservetur. »* Legesis apud eundem libri 7 caput 17.

(40) Vossius in margine notat, non tua; quasi propria referendum sit ad Pontificem, non ad eum cui conceditur dispensatio.

(41) Ego Bernardi luxur et molliem vestium inter clericos eo magis, et pene impune grassatam censent plerique, quod e prima nobilitate tunc plures; in clerum adlecti, et jam pridem elegantiae assueti, agre se ad modestiam et frugalitatem sacro statu dignam componerent : quin et hoc modo pristinum splendorem et stemmatis excellentiam peculiari vestium cultu tueri vellent, ne forte e plebe instar cæterorum viderentur assumpti. Sed quis

datum mendatum audivimus, et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensum ab officio luximus. At luctu amarissimo dignum quod secutum est. Quod hoc? Impunitas incuriæ soboles, insolentiae mater, radix impudentiae, transgressionum nutrix. Et beatus, si omni satagas cura malorum omnium primam parentem cavere incuriam. Sed ad hoc tu operam dabis. Et tunc leva oculos tuos, et vide si non aequae, ut prius, pelliculla discolor sacrum Ordinem decolorat; si non aequae, ut prius, fissura enormis pene inguina nudat (42). Solent dicere: Num de vestibus cura est Deo et non magis de moribus? At forma hæc vestium, deformitatis mentium et morum indicium est. Quid sibi vult quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? Id quidem minus castum, minusque sincerum. Nempe habitu milites, quæstu clericos, actu

entrum exhibent. Nam neque pugnant ut milites neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis sunt? Cum utriusque esse cupiant, utrumque deserunt, utrumque confundunt. *Unusquisque*, inquit, *in suo ordine resurget* (I Cor xv, 23). Isti in quo? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine peribunt? Aut si summe sapiens Deus veraciter creditur, a summo usque deorsum nihil inordinatum relinquere; vereor istos non alibi ordinandos, quam ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. O miserandam sponsam, talibus creditam paranymphis! qui assignata cultui ejus, proprio retinere quæstui non verentur. Non amici profecto sponsi, sed æmuli sunt. Et de his satis quæ sub te sunt, etsi non ad materiae copiam, quæ est multa nimis; certe ad id quod proposui ego. Visenda jam quæ circa te sunt, sed ad ea ostium nobis quartus liber aperiet.

LIBER QUARTUS.

135 CAPUT PRIMUM.

Tractat de iis quæ circa ipsum sunt.

1. Si mihi plenius innotuisset, amantissime Eugeni, priora qualiter acceptaris, secundum hoc vel fidentius in reliquum processissem, vel cautius, aut certe substituissem omnino. Nunc vero quia ob locorum distantiam id minime datur, non mireris si prodiit exilior sermo anceps, verecunde, fateor, ad medium veniens. Primis itaque considerationis partibus libris prioribus pertractatis, in manibus est de his addere, quæ circa te sunt. Et ipsa quidem sub te, sed quod propiora, eo importuniora tibi. Nempe coram posita incuriam non admittunt, non dissimulationem, non oblivionem. Vehementius urgent, turbulentius irruunt: verendum ne obruant. Circa ejusmodi quam sobria et intenta consideratione opus sit, proprio te experimento edoctum satis non ambigo. Alioquin si non cauta opportunaque inter-

prudens hoc in iis studium probet? Nam una cum statu et vitæ genere mores habitumque mutari par erat; vel certe ita statuere secum, præcipuum hominis Deo sacrati decus et ornamentum esse virtutem, modestiam, pietatem. Sed quia hic fere depravata plurimorum errabat opinio, sanctis et religiosis viris semper curæ fuit, vomitum illam in communem perniciem in dies magis magisque tumescentem acriori stilo pungere. Accesserunt et diversorum Ecclesiæ præsulum, nec non consiliorum decreta, ad reprimendum luxum vestium edita, quæ tamen S. Bernardus non observari dolet ac queritur. Vide infra Tract. de morib. et off. episc. contra luxum vestium in cler., etc., cap. 2.

(42) Sacris decretis severe cavetur, ne clerici vestes ferant virgatas, partitas scacatas. Majores nostri vocabant *fractilatas* vestes et pomposas. Vide Chron. Vuindeshheimense lib. II, cap. 47, quæ videntur conciliæ fuisse vestes, latissimis rimis et hiantibus, quales videmus in Gallorum thoracibus æstivo tempore: quibus fiebat, ut seminudi esse viderentur: et, ut cum Petro Chrysologo loquar, *artificiosa nuditate vestiti*, Serm. 122. Id S. Bernardus

veniat consideratio, occupatio continuabitur, et vexationis non erit modus, et sollicitudinis non erit finis. Non tempus vacuum, non liberum cor: plus laboris, et minus utilitatis. Dico autem, instantia illa tua quotidiana, ab urbe, a curia, a domestica ecclesia tua. Hæc, inquam, circa te sunt, clerus et populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialis curæ teneris debitor. Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis iudices; et qui item de domo et mensa tua sunt, capellani, cubicularii, ministri quique diversis deputati officii in obsequium tui. Hi te familiariter visitant, frequentius pulsant, molestiusque sollicitant. Hi sunt qui non verentur suscitare dilectam, et antequam ipsa velit.

CAPUT II,

De cleri et populi Romani moribus agit (43), et de veterum Pastorum cura ac vigilantia.

2. Et primo quidem clerum illum ordinatissimum *fissuram enormem* appellat, quæ pene inguina nudet, eo quod olim non thoraces modo haberent ea ratione fenestratos et hiantes, verum etiam et femoralia late fissa, ut ex antiquis picturis constat. Quare cum clerici extra chorum longiorem vestem posuissent, in omnium oculos incurrebat illa amictus turpitudine, quæ modestorum oculos animosque offenderet. Ita fere Cresoll. in Mystag. lib. IV, cap. 13, sect. 5. Ubi etiam addit morbum illum dire in Germania grassatum, sed et a præsulibus magna vigilantia laboratum, ne licentius latiusque serperet. Et quidem deinceps diversos Colonienses Præsules adducit: qui pastoralis cura et censura invalescentem abusum reprimere studuerunt. Tales fuerunt Conradus anno 1260, Walramus anno 1337, Willelmus anno 1353 et 1360, qui inter alia sic ait: *Monemus universos et singulos clericos, ne de cætero vestes partitas virgatas taliatas scacatas etc., aut omnino rubeas, aut omnino virides, aut glaucas, aut botonatas vel nodatas, etc. deferant.* Omitto cæteros.

(43) Vide Baron. ad an. 1144, n. 3, et 1145, n. 3 et 7, et an. 1152, n. 1, 2.

esse decet, ex quo præcipue in omnem Ecclesiam cleri forma processit. Deinde omne quod perperam agitur te præsentem, id tibi turpius. Interest gloriæ Sanctitatis tuæ, ut quos præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis et ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ cæteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti: circumspecti ad esse custodiendos in omni castitate. Quid de populo loquar? Populus Romanus est. Nec brevius potuit, nec expressius tamen aperire de tuis parochianis quod sentio. Quid tam notum sæculis, quam protervia et fastus [*al. cervicositas*] Romanorum? Gens insueta paci, tumultui assueta; gens immitis et intractabilis, usque adhuc, subdi nescia nisi cum non valet resistere. En plaga: tibi incumbit cura hæc, dissimulare non licet. Rides me forsitan, fore incurabilem persuasus. Noli diffidere; curam exegeris, non curationem. Denique audisti: *Curam illius habe* (Luc. x, 35); et non, Cura, vel, Sana illud. Verum dixit quidam:

Non est in medico semper relevetur ut æger
(OVID. I de Ponto, eleg. 10.)

At melius propono de tuis tibi. Paulus loquitur: *Plus omnibus laboravi* (I Cor xv, 10). Non ait, Plus omnibus profui, aut, Plus omnibus fructificavi, verbum insolens religiosissime vitans: alias autem noverat homo 136 quem docuit Deus, quia unusquisque secundum suum laborem accipiet (I Cor. III, 8), non secundum proventum. Et ob hoc in laboribus potius quam in profectibus gloriandum putavit, sicut alibi quoque habes ipsum dicentem: *In laboribus plurimis* (II Cor. xi, 23). Ita, quæso, fac tu quod tuum est: nam Deus quod suum est satis absque tua sollicitudine et anxietate curabit. Planta, riga, fer curam; et tuas explicuisti [*al. explevisti*] partes. Sane incrementum, ubi voluerit, dabit Deus, non tu. Ubi forte noluerit, tibi deperit nihil, dicente Scriptura: *Reddet Deus mercedem laborum sanctorum suorum* (Sap. x, 17). Securus labor, quem nullus valet evacuare defectus. Et hoc dixerim absque præjudicio divinæ potentiae et bonitatis. Scio induratum cor populi hujus: sed potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quis scit si revertatur et ignoscat, convertat et sanet eos? Sed non est propositi mei dictare Deo quid facere debeat: tibi utinam possim, quæ oportet et prout oportet, suadere.

3. At locus dubius, et scrupulosa incidit disputatio. Nam ubi adoriar dicere quod sentio? Video satis quid imminet. Clamabitur insuetum; nam justum negari non poterit. Ego vero ne insuetum quidem assenserim. Nempe assuetum fuisse scio, ac per hoc in dissuetum potuisse venire: sed non redire in insuetum. An vero assuetum quis neget,

(44) Id est, terræ et cælo, quod mox explicat. Hi motus contigere incertore Arnaldo, qui Romanus auctor fuit, ut Romæ antiquum Reip. statum restituere molirentur, unica Sacrorum cura Pontifici

quod constat non modo aliquando factum, sed aliquando factitatum? Quid illud sit dicam et non proderit. Cur? Quia non placebit satrapis, plus majestati quam veritati faventibus. Fuerunt ante te qui se totos ovibus pascendis exponerent, pastoris opere et nomine gloriantes, nihil sibi reputantes indignum, nisi quod saluti ovium obviare putarent, non quærentes quæ sua sunt, sed impendentes. Impendere curam, impendere substantiam, impendere et se ipsos. Unde unus illorum: *Et ego*, ait, *superimpendar pro animabus vestris* (II Cor. xii, 15). Et tanquam dicerent, Non venimus ministrari, sed ministrare; ponebant, quoties oportuisset, sine sumptu Evangelium. Unus erat de subditis quæstus, una pompa, unaque voluptas, si quo modo eos possent parere Domino plebem perfectam. Id omnimodis sategebant, etiam in multa contritione cordis et corporis, in labore et ærumna, in fame et siti, in frigore et nuditate.

4. Ubi nunc, quæso, consuetudo hæc? Subiit dissimilis valde; longe in aliud mutata sunt studia, et utinam non in pejus. Cura tamen et anxietas, ex æmulatio, et sollicitudo, fateor, perseverant. Translata hæc, non imminuta. Testimonium vobis perhibeo, quod nec substantiæ parcitis, non magis quam ante. Diversa autem locatio dissimilitudinem facit. Magna abusio! pauci ad os legislatoris, ad manus omnes respiciunt. Non immerito tamen. Omne papale negotium illæ [*al. illi*] agunt. Quem dabis mihi de tota maxima urbe, qui te in Papam receperit, pretio seu spe pretii non interveniente? et tunc potissimum volunt dominari, cum professi fuerint servitutem. Fideles se spondent, ut opportunius fidentibus noceant. Ex hoc non erit consilium tibi a quo se arcendos putent, non secretum quo se non ingerant. Si stante pro foribus quoquam illorum, moram vel modicam fecerit ostiarius: ego tunc pro illo esse nolo [*al. noluerim*]. Et nunc experire paucis, noverimne et ego vel aliquatenus mores gentis. Ante omnia sapientes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nesciunt. Hi invisi terræ et cælo: 137 utriusque (44) injecere manus, impii in Deum, temerarii in sancta, seditiosi in invicem, æmuli in vicinos, inhumani in extraneos: quos neminem amantes amat nemo; et cum timeri affectant ab omnibus, omnes timeant necesse est. Hi sunt qui subesse non sustinent, præesse non norunt; superioribus infideles, inferioribus importabiles. Hi inverecundi, ad petendum, ad negandum frontosi (45). Hi importuni ut accipiant, inquieti donec accipiant, ingrati ubi acceperint. Docuerunt linguam suam grandia loqui, cum operentur exigua. Largissimi promissores, et parcissimi exhibitores: blandissimi adulescentes, et mordacissimi detractores: simplicissimi dissimulatores, et malignissimi prodire-

relicta. Hæc fuse in epistola 243, et apud Baronium anno 1152.

(45) Sic in epistola 198, frontosus ad, *verecundiam* n. 1.